Asia: HE 113/2025 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi sosiaalihuoltolain, ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista annetun lain ja sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain muuttamisesta.

Lausuntopyyntö hallituksen esityksestä eduskunnalle sosiaalihuoltolain, vanhuspalvelulain ja asiakasmaksulain muuttamisesta.

Hyvinvontiala Hali ry kiittää mahdollisuudesta lausua asiassa. Hallituksen esitys on ollut lausuntokierroksella 25.4.2025-6.6.2025 ja vaikka lausuntopalautteen perusteella on tehty kannatettavia tarkennuksia esitykseen, ovat sen keskeiset ongelmat ennallaan.

Teknologian käyttö sosiaalihuollon palveluissa on välttämätöntä

Toteamme, että teknologian käyttö sosiaalihuollon palveluissa on välttämätöntä palveluiden saatavuuden, työvoiman riittävyyden ja asiakasturvallisuuden varmistamiseksi myös tulevaisuudessa. Hyvinvointialueita tulee ohjata ja tukea teknologisten ratkaisuiden laajempaan hyödyntämiseen. Teknologisten ratkaisujen potentiaalin tunnistaminen ja nopeasti kehittyvien teknologioiden sujuva siirtyminen osaksi sosiaalihuollon kustannusvaikuttavaa toteuttamista edellyttää paitsi lainsäädännöllisten esteiden purkamisen ja epäselvän oikeustilan selkiyttämistä, myös oikeanlaisia ja oikein kohdistettuja kannustimia. Nyt annettu hallituksen esitys lähtee siitä, että jo tunnistetut ja vakiintuneet teknologiat leikkaavat hyvinvointialueiden rahoitusta eikä kannustimia uuteen teknologiaan investoimiseksi ole.

Hyvinvointiala Hali ry pitää lähtökohtaisesti kannatettavana sitä, että osana asiakasprosessia huomioidaan teknologian mahdollisuudet, mutta esitys kokonaisuudessaan ei kannusta investoimaan teknologisiin ratkaisuihin.

Teknologianeutraalius ja ammattilaisten osaaminen tulee varmistaa lain toimeenpanossa

Uudessa 47 §:ssä säädettäisiin teknologisten ratkaisujen käyttämisestä sosiaalihuollon palveluissa. Esityksessä ehdotetaan, että käyttöön otettavien teknologisten ratkaisujen soveltuvuus asiakkaan palveluihin ja toimenpiteisiin tulisi arvioida osana sosiaalihuollon asiakasprosessia. Pidämme hyvänä sitä, että lausuntopalautteen johdosta teknologisten ratkaisujen ja teknisen valvonnan määritelmiä on tarkennettu. Teknologianeutraalius on keskeisen tärkeää, kun sääntelyn kohteena on jatkuvasti kehittyvä teknologia, jonka mahdollisuuksia ei vielä voida kaikilta osin voida tunnistaa. Teknologianeutraaliuden varmistaminen lain soveltamisohjeissa ja valvonnan linjauksissa tulee varmistaa osana toimeenpanoa.

Esityksessä lähdetään siitä, että teknologiset ratkaisut olisivat osa asiakassuunnitelmaan kirjattavia palveluja ja toimenpiteitä, ja hyvinvointialueella olisi jatkossa velvollisuus arvioida teknologisten ratkaisujen hyödyntämisen mahdollisuus asiakkaan sosiaalipalveluiden toteuttamisessa. Tämä edellyttää, että asiakassuunnitelmasta vastaavalla sosiaalihuollon ammattihenkilöllä on riittävästi osaamista niiden teknologisen ratkaisujen osalta, jonka soveltuvuutta hän arvioi. Ammattihenkilön näkökulmasta voi kuitenkin olla haastavaa kirjata omaan näkymyksensä mukaista arvioita sellaisen ratkaisun soveltuvuudesta, josta asiakas lähtökohtaisesti kieltäytyy. Esityksestä ei käy ilmi, onko palvelut tällaisissa tilanteissa järjestettävä toisella tapaa. On myös huolehdittava riittävän yhdenmukaisesta menettelystä ja siitä, että asiakkaat saavat riittävästi tietoa teknologisten ratkaisujen mahdollisuuksista riippumatta siitä, millä alueella tai kenen toimesta hänen tilannettaan arvioidaan. Lisäksi on huomioitava, että asiakkaan näkemykset ja hänen palvelutarpeensa voivat muuttua samalla kun teknologiset ratkaisut arkipäiväistyvät ja kehittyvät, jolloin asiakassuunnitelmaa tulee tarvittaessa tarkistaa.

Pidämme tärkeänä, että nykyistä oikeustilaa ja sen myötä laillisuusvalvontaa selkiytetään ja yhtenäistetään. Esitystä on lausuntopalautteen myötä selkiytetty sen suhteen, miten teknologisista ratkaisuista ja teknisestä valvonnasta säädetään tilanteissa, jossa käytettävä teknologia on samankaltaista, mutta sitä toteutetaan erilaissa tiloissa (yhtiset tilat tai asiakkaan huone tai huoneisto) ja erilaiseen tarpeeseen. Myös lain toimeenpanossa on syytä varmistaa, ettei esitetty sääntely vaikeuta tai estä asiakkaan kodissa ja huoneissa teknologian välityksellä toteutettavaa valvontaa, silloin kun ratkaisuilla on palveluiden laatua, saatavuutta ja asiakasturvallisuutta lisäävä vaikutus.

Lakiehdotuksen 47 §:n 2 momentin 1 kohdassa edellytetään, että asiakas on tietoinen teknologisen ratkaisun käytöstä, osaa tarpeen mukaan käyttää sitä ja saa tarpeen mukaan ohjausta ja neuvontaa sen käytössä. Katsomme että hallituksen esitystä olisi hyvä tarkentaa sen osalta, miten lakia sovellettaisiin esimerkiksi muistisairaiden ihmisten kohdalla. Esityksen mukaan vuonna 2022 iäkkäiden ympärivuotisen hoidon asiakkaista 90 prosentilla oli heikentynyt kognitio ja noin 70 prosentilla oli dementiadiagnoosi. Osuus on vuodesta 2020 oletettavasti lisääntynyt, sillä ympärivuorokautiseen palveluasumiseen pääsyn kriteerit ovat tiukentuneet. Pidämme tärkeänä, että suostumuksen tarvetta arvioitaessa on otettu huomioon se, että asiakkaalla on oikeus hyötyä sellaisesta teknologiasta, josta voi olla hyötyä ja etua hänen terveydelleen, hyvinvoinnilleen ja turvallisuudelleen.

Teknologian laskeminen osaksi henkilöstömitoitusta

Teknologia kehittyy nopeasti sekä käytössä olevien, että uusien teknologisten ratkaisujen osalta. Lainsäädäntö ei voi ennalta tunnistaa erilaisten ratkaisujen vaikuttavuutta. Pidämme ongelmallisena sitä, että vanhuspalvelulakiin ehdotettu 0,04 enimmäisraja teknologian laskemiselle osaksi henkilöstömitoitusta perustuu esitysluonnoksessa kuvattuun THL:n tekemään arvioon, ja pääosin jo olemassa olevien ja laajasti käyttöön otettujen teknologioiden (yövalvonta ja erityisesti lääkeannosjakelu) tuottamaan aikasäästöön. Esitysluonnoksen merkittävimpänä perusteena olevat teknologiset ratkaisut (lääkkeiden annosjakelu ja yövalvonta, yhteensä 0,03 esitetystä maksimirajasta 0,04) ovat olleet käytettävissä ja monien toimijoiden osalta käytössä alalla jo useiden vuosien ajan. Ehdotus ei nykymuodossaan

kannusta uusien teknologioiden kehittämiseen ja käyttöönottoon, sillä maksimivähennys 0,04 saadaan osaksi mitoitusta teknologialla, joka on jo laajasti käytössä.

Lisäksi toteamme, että teknologiaa tulisi voida laskea osaksi henkilöstömitoitusta kaikissa niissä yksiköissä ja tilanteissa, joissa sillä on henkilöstön tarvetta vähentävä vaikutus.

Taloudelliset vaikutukset

Esityksen mukaan vain yksiköt, joissa henkilöstömitoitus on suurempi kuin 0,6 ja joissa on käytössä mitoitukseen vaikuttavia teknologisia ratkaisuja, voisivat pienentää mitoitusta enintään 0,04:lla. Käytännössä tämä tarkoittaisi sitä, että ne yksiköt, joissa henkilöstömitoitus on suurempi kuin 0,64 voivat huomioida teknologiset ratkaisut täysimääräisesti henkilöstömitoitusta arvioidessaan. Sen sijaan, jos henkilöstömitoitus olisi 0,61, voitaisiin teknologialla korvata maksimissaan 0,01 työntekijää asiakasta kohti. On selvää, ettei näillä ehdoilla saavuteta esityksellä tavoiteltuja säästöjä.

Säästövaikutusta laskettaessa on esityksen mukaan otettu huomioon, että kaikki yksiköt eivät voi vähentää henkilöstöä samalla tavalla. Yksikön on ensinnäkin oltava riittävän iso, jotta henkilöstöä voidaan todella vähentää, koska ympärivuorokautisen hoidon yksiköissä on oltava työntekijöitä kolmivuorotyössä. Hyvinvointialueet eivät voi myöskään kohdistaa säästöjä niihin yksiköihin, joilta ostetaan palveluita 0,6 henkilöstömitoitukseen perustuvalla hinnalla. Kokemuksemme mukaan hyvinvointialueet ovat soveltaneet vähimmäismitoituksen laskua kategorisesti ja laajemmin, kuin mitä laissa ja hallituksen esityksessä on aikanaan tarkoitettu ja arvioitu mahdolliseksi. On mahdollista, että lain toimeenpano on vielä huhtikuun tiedonkeruun aikana ollut joltain osin kesken.

Vaikutukset henkilöstörakenteeseen

Vanhuspalvelulain 20§ ensimmäisen momentin mukaan ”toimintayksikössä on oltava henkilöstö, jonka määrä, koulutus ja tehtävärakenne vastaavat toimintayksikön palveluja saavien iäkkäiden henkilöiden määrää ja heidän toimintakykynsä edellyttämää palvelun tarvetta ja joka turvaa heille laadukkaat palvelut. Jos toimintayksikön tiloissa hoidettavana olevan iäkkään henkilön toimintakyky on alentunut siten, että hän tarvitsee huolenpitoa vuorokaudenajasta riippumatta, toimintayksikössä on oltava riittävästi henkilöstöä kaikkina vuorokauden aikoina. Työvoiman saatavuuden varmistamiseksi olisi määrällisen mitoituksen lisäksi arvioitava sitä, miten teknologia voi vaikuttaa henkilöstön työnjakoon ja tehtävärakenteeseen. Esimerkiksi lääkehoidon toteuttamiseen saa osallistua vain henkilö, jolla on tehtävän edellyttämä riittävä lääkehoidon koulutus ja osaaminen, eivätkä hoiva-avustajat voi olla yksin työvuorossa. Teknologian hyödyntämisen myötä näitä rajoituksia olisi arvioitava uudelleen. On tärkeää, että sosiaalihuollon nimikesuojattujen ja laillistettujen ammattihenkilöiden osaaminen kohdistuu tarkoituksenmukaisesti koko sote-palvelujärjestelmää ajatellen, eikä näiden ammattilaisten osuutta ikäihmisten ympärivuorokautisessa asumispalvelussa ole mahdollista kasvattaa nykyisestä.

Lain toimeenpano ja seuranta

THL seuraa iäkkäille henkilöille tuotettujen sosiaali- ja terveyspalvelujen toteutumista ja laatua. Seuranta tulisi esityksen mukaan jatkossa sisältämään myös tiedon teknologian hyödyntämisestä ympärivuorokautisen hoidon toteuttamisessa. Tilanteista, joissa teknologiaa on käytössä mutta sen hyödyntämiselle on asetettu lakisääteinen raja, ei voida kuitenkaan tehdä johtopäätöksiä teknologian todellisista henkilöstövaikutuksista, jolloin seurantatietoa ei tältä osin voida hyödyntää. Mikäli jatkossa arvioidaan kansallisen arviointimekanismin tarvetta sosiaalihuollon palveluihin soveltuvan teknologian vaikutusten arvioimiseksi ja suositusten antamiseksi vaikuttavaksi todetusta teknologiasta, on THL:n seurantatiedon puutteet tältä osin tiedostettava.

Hyvinvointialueiden rahoitus perustuu pääosin valtion yleiskatteiseen laskennalliseen rahoitukseen. Hyvinvointialueille jää edelleen itsehallinnollinen oikeus päättää palvelujen toteuttamistavoista, eli niille ei synny erillistä velvoitetta hankkia mitään erityistä teknologiaa. Palvelunjärjestäjät ja palveluntuottajat arvioivat tapauskohtaisesti sitä, millaista teknologiaa ottavat käyttöön ja missä palveluissa. Säästöpotentiaali kuitenkin vähennetään hyvinvointialueen valtionrahoituksesta kokonaisuudessaan. Vaikka hyvinvointialueet päättävät itsehallintonsa nojalla yleiskatteellisen rahoituksen käytöstä ja kohdentamisesta, on selvää, että esityksen myötä säästöjä kohdennetaan erityisesti niihin palveluihin, joiden säästöpotentiaalia esityksessä on arvioitu, eli ympärivuorokautiseen palveluasumiseen ja kotiin annettaviin palveluihin. Kokemuksemme mukaan viimeaikaiset lainsäädäntömuutokset ja niiden myötä tavoitellut säästöt on ensisijaisesti kohdennettu hyvinvointialueiden ostopalveluihin. Osana esityksen toimeenpanoa ja seurantaa on varmistettava, että säästöjä ei kohdisteta yksiköihin, joilla ei ole lainsäädännöstä tai muusta syytä mahdollisuutta vähentää henkilöstöä silloinkaan, kun käytössä on lain perusteluissa mainittuja tai muita teknologisia ratkaisuja.

Laura Lindeberg
Johtaja, sosiaalipalvelut

www.hyvinvointiala.fi